

А. Ю. Присяжнюк,
к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту,
Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ НА ЗАСАДАХ КЛАСТЕРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

A. Prisuazhnyuk,
Ph.D. in Economics, associate professor of Management Department
Kyiv National University of Trade and Economics

ORGANIZATIONAL DEVELOPMENT OF THE ECONOMY ON THE BASIS OF CLUSTER INTEGRATION: PROBLEMS AND PROSPECTS

У статті обґрунтовано теоретичні засади організаційного розвитку економічної системи шляхом кластерної інтеграції на засадах прaxeологічно-інноваційного підходу. Автором визначено організаційний розвиток економічної системи в рамках кластерної інтеграції як процес реконфігурації її організаційного дизайну шляхом використання горизонтально-інтеграційних технологій просторового переформатування виробничих, економічних, інноваційних та соціальних складових за принципом ендемічності та системного синергізму з метою досягнення емерджентності та підвищення ефективності функціонування системи в цілому. Запропоновано практичні рекомендації щодо активізації кластерних ініціатив у процесі реконфігурації національної економічної системи.

The publication focuses on the need for institutional changes in the economic system of Ukraine by cluster integration on the principles of praxeology innovation approach. The author defines the organizational development of the economic system within the cluster integration as a process of reconfiguration of its organizational design through the use of horizontal integration technologies spatial reformatting of industrial, economic, innovation and social components according to the principle of endemicity and system synergy to achieve the emergence and increase of efficiency of functioning of the system as a whole. The researcher suggested practical recommendations for strengthening cluster initiatives in the process of reconfiguration of the national economic system.

Ключові слова: організаційний розвиток, організаційний дизайн, кластерна інтеграція, економічна система, кластерні ініціативи.

Key words: organizational development, organizational design, cluster integration, economic system, cluster initiatives.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасні прагнення усіх учасників економічної системи до розвитку й відповідно зміцнення конкурентних позицій обумовлюють вибір різновекторних інтеграційних процесів, які орієнтовані на модифікацію економічної системи, ефективно й довгострокове функціонування на ринках, повноцінну реалізацію та нарощування внутрішнього потенціалу. За своєю сутністю інтеграційні процеси втілюються в організаційних моделях міжфірмової взаємодії та кооперації.

Світова й вітчизняна практика організаційних змін в економічній системі засвідчує високу ефективність кластерно-мережної взаємодії, що призводить до одночасної синхронізації управлінських процесів на основі уніфікації інформаційних потоків, інноваційних процесів та ізоморфізму інтегрованої системи. Інтеграція на основі кластерної взає-

модії є базовим й одночасно багатогранним процесом в організаційному розвитку не тільки суб'єктів підприємництва, а й усієї економічної системи, тому потребує пильної уваги вітчизняної наукової думки.

Більшість економічно розвинених країн світу успішно використовують досвід кластерної міжфірмової взаємодії, проте реалії вітчизняного економічного простору у перманентному стані турбулентності, макро- та мікрофінансової неспроможності, а також галузевої структуризації економічної системи гальмують кластерну ініціативу суб'єктів підприємництва.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Вищенаведені тези визначають мету дослідження — обґрунтування теоретичних засад організаційного розвит-

ку економічної системи в рамках кластерної інтеграції та розробка практичних рекомендацій щодо активізації кластерних ініціатив. Відповідно до поставленої мети об'єктивного вирішення потребують такі завдання:

- дослідити основні науково-теоретичні підходи до організаційного розвитку суб'єктів підприємництва та визначити їх економічні переваги в рамках кластерної взаємодії;
- запропонувати рекомендації щодо морфогенезу кластерів в забезпеченні організаційного розвитку економічної системи на засадах системного синергізму та розширених можливостей до її самовідтворення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Організаційний розвиток економічної системи як результат інтеграційного процесу суб'єктів підприємництва останнім часом створює підґрунтя для модернізації цілої низки наукових концепцій, які поступово відходять від епістем теорій інтерналізму та екстерналізму й посилюють значення інтеграційних тенденцій. Зазначені концепції відображені в наукових доробках таких дослідників як І. Алексєєва [1], М. Кизима [2], В. Соловйова [3], Л. Федулової [5]. Значний внесок в розвиток кластерної теорії, міжфірмової взаємодії, зокрема питань, що стосуються організаційного забезпечення зробили зарубіжні вчені: М. Портер [6], Є. Дахмен, Д. Сольє, І. Толенадо.

Основні результати дослідження. Зважаючи на площину проблемного поля, розвиток економічної системи на засадах організаційних змін є предметом активної наукової полеміки. Більшість представників вітчизняної наукової думки одностайні у висновках щодо необхідності організаційного розвитку економічної системи, що обумовлює реконфігурацію її складових та появу нових інтегрованих форм ведення бізнесу. При цьому, науковий інтерес до організаційних процесів має різноветковий характер і розглядає кластерну інтеграцію економіки через призму фрагментарності.

Так, на думку І. В. Алексєєва [1], створення інтегрованих виробничо-господарських структур є інструментом реалізації стратегії організаційних змін окремого суб'єкта підприємства, при цьому, автор наголошує на локальній емерджентній взаємодії учасників об'єднання. Ми підтримуємо погляди дослідника в частині появи емерджентних властивостей новоствореної системи, адже такі властивості виникають в процесі зміни типу складності.

Втім, вищенаведений підхід автора має гомогенний характер, успадкований практикою створення вертикальних інтеграційних структур — територіально-промислових комплексів та науково-виробничих об'єднань. Такі форми організаційного розвитку суб'єктів підприємства й реконфігурації економічної системи в цілому втрачають актуальність на користь горизонтально-інтегрованих кластерних систем. Для них характерна мережева організаційна міжфірмова взаємодія з високим ступенем адаптації, без асиміляції виробничо-технологічного потенціалу.

Дещо інші погляди на організаційний розвиток економічної системи має М. О. Кизим [2]. Автор виходить за межі вузького розуміння організаційних змін на мікроскопічному рівні й оперує поняттям "економіко-виробничі" системи, концепція створення яких передбачає як вертикальну інтеграцію так і горизонтальну. Підхід автора акцентує увагу на процесах організаційних трансформацій складових економічної системи на засадах збалансованих пропорцій інтеграції капіталу та адаптивності управління.

На наш погляд, вищенаведені положення автора щодо інтеграції капіталів в процесі циклічності функціонування дещо звужують природу організаційного розвитку економічної системи, зокрема в площині часткового абстрагування від процесу її інституційної реконфігурації.

Зважаючи на предмет дослідження, наші погляди є опозиційними до вищенаведеного, адже організаційний розви-

ток економічної системи в рамках кластерної інтеграції її підприємницьких складових є об'єктивною, еволюційною та інституційною потребою, що зумовлює таку послідовність: інтеграція — організація — зміна — розвиток — становлення — вдосконалення — самоорганізація. Звідси, процес кластеризації багатоаспектний й потребує розробки ґрунтовних підходів і якісної науково-теоретичної трансформації концепцій в управлінні змінами, які слугуватимуть каталізатором кластерних ініціатив в процесі організаційного розвитку економічної системи в цілому.

На думку А. А. Пилипенка, основою концепції інтеграційного розвитку є "пульсарне" її пояснення, що передбачає наявність, з одного боку, диференційованих циклів, а з іншого — інтеграційних процесів переходу у нову якість системи [7]. Твердження автора щодо наявності циклів інтеграційного розвитку складної системи мають вагоме концептуальне значення в рамках кластеризації, оскільки саме в поетапних організаційних змінах й відбувається розвиток кластерної формації.

Одночасно пропонуємо розмежовувати фрейми понять "організаційний" та "інтеграційний" розвиток. Логіка проведеного дослідження дозволяє стверджувати, що їх змістова архітектура має спільну природу, адже обидва процеси передбачають інноваційні зміни, але механізми організаційного розвитку ґрунтуються не тільки на моделях вертикальної чи горизонтальної інтеграції, а й на виробничих, інформаційних техніко-технологічних трансформаціях. Таким чином, інтеграційний розвиток варто розглядати похідним від організаційного.

Організаційно-інституціональний розвиток економічної системи на основі створення високотехнологічних кластерів вивчає Л. І. Федулова. Дослідниця зосереджує увагу на інноваційних кластерах, які на її погляд, є майданчиком формування нових типових рішень просторового розвитку та з'єднувальною ланкою між фундаментальною та прикладною наукою [5].

Ми погоджуємось із вищенаведеними тезами дослідниці, адже сучасні форми кластерної інтеграції виконують каталізуючу функцію продукування та комерціалізації інноваційного продукту, а організаційна реконфігурація економічної системи на складні міжорганізаційні, міжгалузеві й транснаціональні кластери є інфраструктурним ключем в забезпеченні переходу від високотехнологічних імітацій до стратегії інноваційного донорства.

Як бачимо, наукові погляди на організаційний розвиток економічної системи досить різнополярні — від обґрунтування економіко-виробничих систем до інноваційних кластерних об'єднань, але всі вони фокусуються в єдиній площині інтеграції. Зважаючи на певну розпорошеність наукових поглядів на сутність організаційного розвитку економічної системи, спробуємо більш чітко окреслити фрейми даного поняття-образу з позицій кластерної інтеграції.

Отже, організаційний розвиток економічної системи в рамках кластерної інтеграції пропонуємо трактувати як процес реконфігурації організаційного дизайну економічної системи шляхом використання горизонтально-інтеграційних технологій просторового переформатування її виробничих, економічних, інноваційних та соціальних складових за принципом ендемічності та системного синергізму з метою досягнення емерджентності та підвищення ефективності функціонування системи в цілому.

У сучасній практиці реалізації кластерних ініціатив в Україні чітко прослідковується модальний підхід. Свідченням цього є фрагментарність та безсистемність в підтримці кластерних трансформацій на макрорівні, при цьому варто зауважити, що ключовим фактором успішних організаційних реформ в рамках кластерної інтеграції є відпрацювання ефективного механізму державно-приватного партнерства.

Очевидно, що для України прикладом організаційного розвитку економічної системи на засадах кластерної інтеграції можуть бути країни об'єднані за принципом ендемічності — це країни ЄС, США та Канада, країни Східно-Азіатського партнерства. Взагалі, з-поміж країн-членів ЄС слід відзначити успіхи Польщі на шляху організаційного розвитку та кластерної трансформації економіки. Значною мірою успіх був досягнутий завдяки діяльності малих і середніх підприємств і початку в країні процесу кластеризації економіки.

Зазначимо, що малі та середні підприємства є генераторами інноваційної активності, тому в основі кластерних ініціатив польської економічної системи покладено праксеологічно-інноваційний підхід.

Сьогодні в Польщі налічується більш 2,5 млн підприємств, 99,8% з яких — це МСП, що є стрижнем польської економіки. Вони надають роботу більш ніж 7 млн людей (понад 2/3 усіх робочих місць). МСП забезпечують приблизно 50% польського ВВП, 50% — експорту, а також 60% імпорту країни. До 2009 р. відбулась організаційна реконфігурація польської економічної системи й було реалізовано більш ніж 50 кластерних ініціатив. Більшість з них визнаються як сформовані інноваційні промислові кластери. З діяльності як підприємств, так і різного рівня органів влади відчуваються чіткі фрейми того, що процеси кластеризації відбуваються практично в усіх регіонах Польщі [4].

На наш погляд, для запровадження мультигалузевої та полісферної кластерної інтеграції в розрізі організаційних змін економічної системи на засадах праксеологічно-інноваційного підходу варто зосередити зусилля на вирішенні таких ключових завдань:

1. Створення потужної науково-технологічної інфраструктури як платформи для реалізації інноваційних проектів в діяльності кластерів. Відновлення інноваційної інфраструктури, можливе за умови посиленого фінансування фундаментальної науки та зміни державних пріоритетів в галузевому розподілі кластерних ініціатив, а також перманентної співпраці бізнесу — місцевих виконавчих органів — університетів.

2. Ініціалізація сприятливих державних програм для залучення малого й середнього бізнесу в структуру кластеру. Такі програми мають функціонувати за певними мотиваційними механізмами — надання фінансових преференцій в оподаткуванні, державному та міжнародному кредитуванні.

3. Формування нових освітніх програм з підготовки менеджерів нової формації, орієнтованої на концепції інтегрованого управління в кластерах. Специфіка таких освітніх програм полягає в забезпеченні гнучкості та адаптивності менеджерських компетенцій в складній організаційній формі кластера.

4. Створення державної інформаційної платформи для підтримки ефективних комунікацій між усіма учасниками кластерного утворення. Створення такої інформаційної платформи можливе за вже апробованим у зарубіжних кластерних ініціативах сценарієм — за допомогою механізмів електронного урядування, суть якого полягає в застосуванні вибіркового підходу, тобто представники бізнесу, науководослідні установи, вищі навчальні заклади у встановлені терміни надсилають свої проекти в електронному вигляді урядовим організаціям, що відповідають за формування і реалізацію кластерної політики.

У результаті експертної оцінки здійснюється селекція найбільш перспективних проектів та учасників майбутніх кластерів у пріоритетних для держави напрямках. Такі кластери отримують ресурсну та організаційну підтримку держави, а в кластерах стратегічного спрямування трапляються випадки безпосередньої участі держави в структурі кластера.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Резюмуючи вищепроведене дослідження, ключовим вектором подальшого розвитку національної економічної системи вбачаємо не в структурних, а в організаційних змінах, які ґрунтуються на моделі кластерної інтеграції. В свою чергу, кластерні ініціативи в Україні мають відбивати основні макроскопічні принципи та пріоритети економічної політики й ґрунтуватись на праксеологічно-інноваційному підході. В цій площині варто визнати усвідомлену потребу в реконфігурації організаційних складових економічної системи для забезпечення її розвитку в динаміці.

Література:

1. Алексєєв І. В. Стратегії та регулювання інноваційного розвитку виробничо-господарських структур: автореф. дис. на здобуття ступеня д-ра економ. наук: спец. 08.02.03 "Організація управління, планування і регулювання економікою" / І. В. Алексєєв. — К., 2002. — 40 с.
2. Кизим М.О. Управління створенням і розвитком видатної корпорації: монографія / М.О. Кизим, А.А. Пилипенко, І.В. Ялдин. — Харків: ВД "Інжек", 2007. — 208 с.
3. Соловйов В.П. Інноваційна діяльність як системний процес у конкурентній економіці: автореф. дис. на здобуття ступеня д-ра економ. наук: спец. 08.02.02 "Економіка та управління науково-технічним прогресом" / В.П. Соловйов. — Харків, 2006. — 40 с.
4. Соколенко С.І. Сучасний економічний розвиток регіону на основі інноваційних промислових кластерів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ucluster.org/sokolenko/2009/02/rozvytok-terytorialnoj-gromady-na-osnovi-klasternoj-modeli-vyrobnyctva/>
5. Федуллова Л.І. Формування технологічних кластерів як точок зростання економіки України: монографія / Л.І. Федуллова, Г.Л. Норд, Н.О. Руденко. — Миколаїв: Іліон, 2012. — 295 с.
6. Портер М. Конкуренція / М. Портер. — М.: Видавничий дім "Вільямс", 2005. — 608 с.
7. Пилипенко А. А. Реконфігурація ланцюгів постачання в циклі інтеграційного розвитку підприємства / А. Пилипенко // Науково-технічний збірник. Комунальне господарство міст. — 2007. — № 73. — С. 289—296.

References:

1. Alekseev, I. V. (2002), "Strategy and regulation of innovative development of production and economic structures", Ph.D. Thesis, Organization of management, planning and regulation of economy, Institute of economic forecasting of NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
2. Kizim, N. A. (2007), Upravlinnia stvorenniam i rozvytkom vydatnoi korporatsii [Managing the creation and development of the Corporation outstanding], Inzhak, Kharkiv, Ukraine.
3. Solov'ev, V. P. (2006), "Innovation as a systemic process in a competitive economy", Economics and management of scientific-technical progress, National technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", Kharkiv, Ukraine.
4. Sokolenko, S. I. (2013), "Modern economic development of the region through innovative industrial clusters", available at: <http://ucluster.org/sokolenko/2009/02/rozvytok-terytorialnoj-gromady-na-osnovi-klasternoj-modeli-vyrobnyctva/> (Accessed 2 May 2015).
5. Fedulova, L. I. (2012), Formuvannia tekhnolohichnykh klasteriv iak tochok zrostannia ekonomiky Ukrainy [Formation of technological clusters as points of growth of economy of Ukraine], Iliion, Mykolaiv, Ukraine.
6. Porter, M. (2005), Konkurentsiia, [Competition], Vil'iams, Moskva, Rossiia.
7. Pilipenko, A. A. (2007), "Reconfiguration of supply chains in the loop integration development enterprise", Naukovo-tekhnichnyj zbirnyk. Komunal'ne hospodarstvo mist, vol. 73, pp. 289—296.

Стаття надійшла до редакції 22.04.2014 р.